

Ud af Unionen

Taler

Michael Hansson

Dato

4 februar 1905

Sted

Studentersamfundet i Kristiania

- 1 Forhandlingerne om Konsulatsagen er strandet og vi staar nu der, hvor vi
begyndte for 14 Aar siden. Dette er i det hele ikke mindst bemærkelsesværdigt, at
vi allerede hidtil har kastet bort 14 kostbare Aar i forgjæves Kamp for et Krav,
som alle norske Borgere fra den første Dag, Spørgsmaalet om eget
5 Konsulatvæsen reistes, har erkjendt at være vor ubetingede Ret.

- Det vilde være undskyldeligt, om Harmen over alt, hvad der er passeret i denne
Sag og særlig det, som vi har oplevet i de sidste Maaneder, havde været saa stor
her i Landet, at vi havde taget overilede Skridt for om muligt med en Gang at
10 bryde overtvert; men lykkeligvis synes det, som om ingen paa den anden Side af
Kjølen vil faa Leilighed til at glæde sig over for megen Iver fra vor Side. Vi har
bevaret «Blodet koldt» og kan derfor love os selv at om der nu atter er lagt
hindringer i Veien for vor Ret, saa skal der dog tilsidst komme en Opreisnings
Dag for os.

- 15 Vi er ikke forvænt i Unionspolitiken. De vexlende svenske Regjeringers
Optræden ligeoverfor Norge har ikke kunnet indgyde os ubetinget Tillid, og der
var derfor en Mulighed for at den svenske Regjerings «udstrakte Broderhaand»
ogsaa denne Gang vilde aabenbare sig som en almindelig Næve. I fjor Sommer
20 begyndte da ganske rigtig Rygter at brede sig om et fuldstendig Omslag i den
svenske Regjerings før tilsyneladende saa imødekommende Holdning. Den
svenske Høirepresses Angreb paa Lagerheim tiltog efterhvert i Styrke, og endelig
lod man denne klartskuende og ærlige Minister falde. Der blev vistnok officielt
benegtet, at det var på Konsulatsagen, hvis Løsning han havde sat sig som Maal,
25 at han faldt, men det har senere vært sagt, at denne Benegtelse var ganske
særdeles «officiel», - at den var usandfærdig.

Da kunde man saa nogenlunde vide hvad Klokken var slagen. Den norske Presse
var paa sin Post. De ledende Blade af alle Partier gav fuld Besked til begge Sider.

Sverige har faaet at vide, hvad et Brud i Konsulat-Forhandlingerne nu vilde have at betyde, og hvad os selv angaar, har vi kunnet vende os til at tage hvad som helst der maatte komme med fuldkommen Selvbeherskelse. Jeg regner dette for en stor Vinding.

35

Den aabne Diskussion og den uforbeholdne Tale har allerede øvet en mægtig Virkning i Sverige. Vi ser, hvorledes en Stemning af adskillig Styrke har arbejdet sig frem mod Regjeringen eller Regjeringschefens Politik, og det er derved tilfulde godtgjort at aabent Ordskifte om denne Sag kun kan gavne.

40

Men der er ogsaa en anden Grund til at tage Spørgsmaalet op her idag, og det er den, at det, som er skeet, sammenlagt med tidligere Erfaringer, er nok for os til at danne os en afgjort Mening om hvorvidt det i det hele er til noget Gavn for Rigerne at fortsætte Samlivet i Unionen.

45

De sidste Maaneder har mere end nogensinde lært os, at der er befæstet en svælgjende Afgrund mellem Sverige og os. Forskjellen ligger ikke blot i de politiske Systemer, som har ledet til, at hos os saa at sige hver Mand tager Del i Diskussionen om de offentlige Anliggender, tager Standpunkt for eller imod og
50 gjør sin Medbestemmelsesrett gjældende. I Sverige derimod synes den største Del af Befolkningen at være uden Interesse for disse Anliggender, hvis Varetagelse efter nedarvet Skik overlades til de faa, som nu engang for alle er sat til at passe paa dem. Der er ogsaa en dybere Forskjel. Den ligger i selve Tænkesættet, og her er Forskjellen saa stor, at vi sikkert ikke i nogen overskuelig
55 Fremtid kan regne paa engang at finde Forstaaelse for vore Krav. Der er, som jeg nævnte, Tegn til Omslag i Stemningen, men dette er mere en Følge af Statsminister Bostrøms og den svenske Regjerings altfor vilkaarlige Optræden, som hele vor Presse enstemmig har betegnet som Brud paa Aftale, end paa nogen gennemgaaende Erkjendelse af, at Retten er vor. Tvertimod tyder endnu
60 alt for meget paa, at selv det liberale Parti ikke forstaar, hvad Kampen fra vor Side egentlig gjælder, og ialfald har vi ikke seet noget af Betydning, som kunde bibringe os Troen paa, at vort Krav i Konsulatsagen, der ikke taaler nogensombelst Afkortning, havde kunne føres lykkelig igjennem begge Riksdagens Kammere.

65

Er dette saa, og jeg gad se den Mand som virkelig tror det modsatte - vilde fortsat Forhandling mellem Landene kanske bare betegnet en Udsættelse med, at vi tager Sagen i vor egen Haand, en Galgenfrist, i hvilken Konsulatsagen

70 vedblivende vilde ødet vor Tid og kastet sine Skygger over begge Lande. Saaledes
som Stillingen nu havde aabenbaret sig, er det derfor en Fordel for os, at videre
Forhandlinger er indstillet. Vor Tillid til den svenske Regjerings
Forhandlingsvilje havde faaet sit Grundstød og vor Tro paa en lykkelig Udgang
af Forhandlingerne med den.

75

Dette har, som De alle ved, sin nærmeste Foranledning i de Krav som udenfor
eller endog med Kommuniqueet er oppstillet af den svenske Regjering. I en
Række Punkter ligger Kravene udenfor eller strider mod Aftalen. Af disse har
særlig ett været Gjenstand for offentlig Drøftelse, dels fordi det har splittet den
80 svenske Regjering, dels ogsaa - og meget mere - fordi det, selv ikklædt det
beskedneste Klædebon, dog rekker videre end noget af de andre Krav. Det gik
oprindelig ud paa at den svenske Udenrigsminister i Ministeriet, i svensk
Statsraad, skulde kunne foranledige afsat en i norsk Statsraad udnævnt
Statsraad. Dette krav fra Statsminister Hagerup i en offentliggjort Skrivelse af
85 26. n. 04 karakteriserte i følgende ligesaa kraftige som pointerede Ord:

[Hanssons originale manuskript inneholder ikke sitatet].

Formodentlig under Indflydelse af disse afgjørende Udtalelser ændrede den
90 svenske Regjerings Flertal sit Krav derhen, at en Gesandt skulde i visse Tilfælde
kunne suspendere en norsk Særkonsul, hvorefter Sagens videre Behandling
skulde overantvordes norske Myndigheder.

Det er i seg selv karakteristisk for hele Arten af den Forhandling man har turdet
95 byde os, at Statsminister Boström, idet han fremlagde dette Forslag fra Flertallet
af sine Kolleger, erklærede at ville tage sin Afsked, om det akcepteredes af
Norge. Som Medlem af Rigsdagen siger det sig da selv, at han vilde have
bekjæmpet dette af ham paa Embeds Vegne fremlagde Forslag, og med sin
kjendte Indflydelse sikkerlig have ødelagt det. Jeg nævner dette bare for at vise,
100 hvorledes det egentlig har været bevendt med den svenske Regjeringschef's
Forhandlingsvilje; for hvad Sagen selv angaar maa det fastholdes, at Uenigheden
inden den svenske Regjering er uden interesse for os. Enten man, som Boström
siges principalt at have forlangt, kræver Adgang for den svenske
Udenrigsminister til i visse Tilfælde at afsætte en norsk Særkonsul, eller man
105 med et Mellemforslag vil nøie sig med Ret til Suspension, er for os ligegyldigt;
thi Kravet er ubetinget uantageligt i hvilkensomhelst Form. Det bunder i en,
som det synes, ubevingelig Overhøihedslyst, men det er ogsaa krænkende for

os, fordi det røber Mistro. Det er hidtil saa godt som ukjendt, at
110 Udenrigsministeren har maattet skride ind paa den Maade, som er krævet overfor
de norske Særkonsuler. Men nu skulde det være saa paatrængende nødvendigt at
etablere denne Ret for Udenrigsministeren, skjønt vort eget Konsulatstyre
ligesaa hurtigt og ligesaa effektivt kan skride ind, hvor dette er nødvendigt. I 90
Aar har den svenske Udenrigsminister ukontrollert af os og uden
115 konstitutionelt Ansvar for Norge, styret ogsaa vore diplomatiske Affærer, og
han gjør det endnu. Det burde den svenske Regjering gjøre sit til at ændre, hvis
den mener det ærligt med Ligestillingen, istedetfor at søge sin Udenrigsministers
Myndighed udstrakt over udelukkende norske Embedsmænds Enemerker.

120 Forklaringen til den svenske Regjerings Optræden kan kun hentes i Historiens
Dyb. Den ligger dybt begravet i den svenske Opfatning af Unionens Tilblivelse
som Følge af en Ret for Sverige og som Resultatet af en Aktion. Det er dette,
som danner den svenske Politiks Undskyldning, men som tillige gjør vor Kamp
saa evindelig og saa haabløs.

125 Og alligevel tror jeg ikke, at Harmen over den svenske Regjerings Krav (paa
«Garanti») havde været saa stor, som den nu er i Landet, hvis dette Krav ikke
havde betegnet noget andet og mere end den traditionelle Overhøihedslyst.
Men Tingen er, at dette Krav er i Strid med truffen Aftale. Man har atter og
130 atter kaldt det et Brud paa en ligefrem Æresforpligtelse. Lad det dermed være
som det vil. Sterke ord er som Regel ikke Bevis paa Styrke, og de fordunkler let
ens eget Blik. Æresbegreberne er ogsaa forskjellige, og som Gunnar sagde, det
som kaldes Svig her, kaldes kanske Daad i Sverige. Men bare det at beskylde en
fremmed Stats Regjering for Brud paa Aftale, er en saa svær Beskyldning, at den
135 forpligter til Bevis.

Det var i 1891, Stortinget tog op Spørgsmaalet om eget Konsulatvæsen for
Norge, og Aaret derefter besluttede Stortinget Oprettelse af eget
Konsulatvæsen. Denne Beslutning blev ikke taget til Følge. I 1893 besluttede
140 derefter Stortinget for anden Gang eget Konsulatvæsen, nu fra 1. Januar 1895
at regne. Heller ikke denne Beslutning blev taget til Følge, men Stortinget
gjentog Beslutningen i 1894, fremdeles uden Resultat. Jeg skal ikke her dvæle
ved al den Strid som dengang herjede vort Land, og al den Bitterhed som
Striden avlede, jeg minder blot om, at Stortinget den 7. Juni 1895 besluttede at
145 imødekomme et almindeligt Folkeønske om Forhandling med Sverige om de
unionelle Anliggender i Almindelighed, og Konsulatsagen i Særdeleshed. En

Unionskomite blev nedsat, men den kom ikke til Enighed, og i 1898 blev Forhandlingerne i sammensat Statsraad erklæret afsluttede som frugtesløse. Saa
150 hvilede Sagen Regjeringerne imellem, indtil nye Forhandlinger i Januar 1902 indledes mellem den svenske og den norske Regjering.

Allerede forinden havde daværende expeditionschef Ibsen ifølge den norske Regjerings Opdrag leveret en Udredning af Spørgsmaalet om et særskilt norsk
155 Konsulatvæsens Forhold til det fælles Diplomati og det fælles Udenrigsstyre. Hvis den svenske Regjering trods alt, hvad der tidligere var passeret i Konsulatsagen, havde staaet i en saa betydelig Misforstaaelse, som at Norge skulde ville lade sine særskilte Konsuler underkastes svensk Embedsmyndigheds Kontrol, maatte Ibsens Udredning i saa Henseende give utvetydig Besked.
160 Udredningen paaviser ikke blot, hvorledes det meget vel er muligt at underlægge vore særskilte Konsuler udelukkende norsk Kontrol og Centralmyndighed, men ogsaa hvorledes dette i Virkeligheden allerede er Tilfældet med Fælles-Konsulerne i norske Sager. Og Udredningen er i sin Helhed bygget paa den selvfølgelige Forudsætning, at de særskilte norske Konsuler ikke kunde
165 underlægges den svenske Udenrigsministers Kontrol eller Myndighed.

Dr. Ibsen var herunder i Overensstemmelse med de tre svenske Envoyeer Åkerhjelm, Lagerheim og Bildt, som i 1892 efter Paalæg af den svenske Udenrigsminister afgav en Udtalelse der gik i samme Retning som Ibsens
170 Betænkning. (Disse Herrer finder det «klart, at Institutionen med særskilte Konsuler fra norsk Side vilde opfattes som forfeilet, ja ligefrem betydningsløs, hvis de norske Konsuler skulde udnævnes og tilbagekaldes efter Foredrag af en Minister, som formelt alene er svensk Embedsmand,» og de betegner videre en saadan Ordning for «en Anomali, som kunde forudsees lige fra Begyndelsen at
175 bære Spiren i sig til Konflikter».)

Naar nu den svenske Regjering efter sin Udenrigsministers Initiativ besluttede sig til at søge indledet Forhandlinger om det allerede 10 Aar gamle Spørgsmaal, var den forpligtet til at vide, og vidste selvfølgelig ogsaa, at der fra norsk Side
180 vilde blive stillet to Betingelser, uden hvilke en Overenskomst overhovedet ikke var tænkelig, nemlig at Norge skulde have særskilte Konsuler, og at disse Funktionærer skulde være underkastede direkte og udelukkende norske Myndigheder.

185 Imidlertid blev det i sammensat Statsraad den 18. Januar 1902 besluttet nedsat

en særlig Komite bestaaende af to svenske og to norske Mænd, som skulde have at udtale sig bl. a. om hvorledes en Ordning med særskilte Konsuler for hvert af de forenede Riger under Bibehold af den diplomatiske Repræsentations Fællesskab vilde gestalte sig i Praxis. Denne Komite der bestod af saa sagkyndige Mænd som paa norsk Side daværende Expeditionschef Ibsen og Generalkonsul Christophersen, paa svensk Side Envoyeerne Bildt og Generalkonsul Arnun under 26. Juli 1902 afgav en enstemmig Betænkning, som var bygget paa Forudsætningen om

1. at det fra administrativt Synspunkt intet var til Hinder for at gennemføre særskilt Konsulatvæsen for hvert af de forenede Riger under Bibehold af den diplomatiske Repræsentations Fællesskab, og

2. at de norske Konsuler blev direkte underlagt norsk Centralmyndighed, idet dette udtrykkelig udtales med Tilføiende at Udenrigsministerens Befatning med det norske Konsulatvæsens Bestyrelse vil ophøre, - undtagen forsaavidt angaar Udvirken af Exequatur ligesom hans disciplinære Myndighed over de norske Konsuler vil bortfalde.

Der kan fra Betænkningen hentes en Række Citater til Bevis for Rigtigheden af disse Slutninger, men jeg anser det unødvendigt at trætte mine Damer og Herrer med dem.

Paa det saaledes angivne Grundlag blev nu Forhandlingerne optaget direkte mellem Landenes Regjeringer ved tre af deres Medlemmer paa hver Side, i andet Halvaar af 1902, og de ledede til en Overenskomst der fik sit Udtryk i det bekjendte Kommunique af 24. Mars 1903, som hos os vakte saa megen Glæde og saa mange Forhaabninger om en lykkeligere Fremtid for begge de forenede Riger. Disse Forhaabninger maatte yderligere bestyrkes, da den foreløbige Aftale, om end i sig selv tilstrækkelig bindende for de respektive Regjeringer efter alle internationale Vedtægter, fik den høitideligste Bekræftelse, som overhovedet kunde gives den, ved Protokollerne af 21. December 1903. Ved disse Protokoller blev Overenskomsten mellem de norske og de svenske Regjeringsmedlemmer bifaldt af Kongen, efterat Udenrigsministerens Indstilling herom var tiltraadt af samtlige tilstedeværende norske og svenske Statsraader.

Hvad gik saa Overenskomsten ud paa?

Kommunikeet har, saavidt jeg skjønner, som de øvrige tilgængelige Aktstykker i denne Sag, den Fordel at være utvetydig affattet, ialfald i de Punkter, som her er af Betydning, og det opstiller selv to Hovedposter, som skal danne Grundlaget for Sagens endelige Opgjør. Disse poster lyder saaledes:

1. Der oprettes særskilt Konsulatvæsen for Sverige og for Norge. Hvert Riges Konsuler hører under den Myndighed i Hjemlandet, som dette for sit Vedkommende bestemmer.

235

2. Særkonsulernes Stilling til Ministeren for de udenrigske Anliggender og Gesandtskaberne ordnes ved ligelydende Love, som ikke kan ændres eller ophæves uden Samtykke af begge Rigers Statsmyndigheder.

240 Samtidig med Afgivelsen af de før nævnte Protokoller af 21. December 1903 blev det paalagt den norske og den svenske Regjering at fortsætte Forhandlingerne. Jeg forstaar ikke rettere, end at det som det stod tilbage at forhandle om, var de ligelydende Love under Post 2, men disse Love skulde alene ordne Forholdet, trække Grænsen administrativt mellem Særkonsulerne og Ministeren for de udenrigske Anliggender og Gesandtskaberne, hvorimod
245 det allerede i første Post var en Gang for alle - Regjeringerne imellem - fastslaaet at Særkonsulerne skulde høre under den Myndighed i Hjemlandet, det vil naturligvis sige: skulde høre udelukkende under den Myndighed i Hjemlandet, som dette selv bestemte. Om den Ting var det altsaa intet yderligere at
250 forhandle.

Krav om Adgang for den svenske Udenrigsminister til at kontrollere og udøve disciplinær Myndighed over de norske Særkonsuler. Men kan det bestrides at dette Krav er ligefrem i Strid med Aftalen? «Hvert Riges Konsuler hører under den Myndighed i Hjemlandet som dette for sit Vedkommende bestemmer»
255 heder det i Kommunikeet. Og disse utvetydige Ord er i nøie Overenstemmelse med alt, hvad der i disse ulykkelige 14 Aar atter og atter er hævdet fra norsk Side.

260 Men som De ved, og som jeg før nævnte, har den svenske Regjering ikke nøiet sig med dette ene Krav som strider mod vor Grundlov, og som vilde paatrykke os Lydrigestempelet. Den har bl. a. ogsaa krævet at de ligelydende Love skulde skrives saaledes, at det af dem fremgikk at det var nuværende Udenrigsminister:

265 Udenrigsministeren efter den nugældende Ordning, som der sigtes til. Enhver
ved, at denne Ordning for os er yderst utilfredsstillende, og at vi altid har
forlangt Omordning, bygget paa fuld Ligestilling. Allerede af den Grund var det
fornærmeligt for os at se dette Krav stillet, men dertil kommer at ogsaa det er
270 direkte i Strid med Kommunikeet og Decemberprotokollerne. Disse
Dokumenter er bygget paa den Forudsætning, og udtaler ligefrem, at den
Ordning af Konsulatsagen, som skal søges istandbragt, maa lade urørt den
nuværende Ordning af Udenrigsstyrelsen - lade urørt - forat det desto snarere
ved fortsat Forhandling og gjensidig Imødekommenhed kunde tilveiebringes en
lykkelig Løsning ogsaa af dette Spørgsmaal. Og dog forlangte Statsministeren
275 Bostrøm i November ifjor, at den nuværende, saa utilfredsstillende Ordning
skulde fastslaaes ved Love, som ikke kunde forandres, uden ved Enighed
imellem Landene!

Helt udenfor - og forsaavidt ogsaa i Strid med Overenskomsten - ligger videre
280 det forlangende af den svenske Regjering at Udenrigsministeren skal have
Adgang til paa Forhaand at udtale sig om de forskjellige Ansøgere til de norske
Konsulat-Embeder. Dette Krav - at en Myndighed, som formelt er udelukkende
svensk, skal forelægges til Udtalelse Ansøgninger til Stillinger som er
udelukkende norsk - er saa aabenbart urimeligt, saa aabenbart i Strid med, hvad
285 en fri, selvstendig Stat kan lade sig byde, at det bare behøver at peges paa for at
blive forstaat af enhver upartisk Iagttagere.

Nyt er ogsaa det Forlangende fra svensk Side, at i de norske Konsulers Diplomer
skal ved Kongens Titulation Sveriges Navn sættes foran Norges, saaledes som
290 det nu sker i Gesandternes og Fælleskonsulernes Diplomer. Man kan sige, at
dette er et ubetydeligt Spørgsmaal, men netop derfor er det saa meget mere
urimeligt af den svenske Regjering at tage det op. I sig selv er Kravet uantageligt
og desuden strider det mod en kongelig Res. af 8. Mars 1844, som bestemmer,
at i alle Dokumenter, som angaar indre norske Anliggender, skal Norges Navn
295 nævnes først, men Udnævnelsen af en udelukkende norsk Konsul maa dog vel
erkjendes at være et indre norsk Anliggende.

Videre ligger det udenfor Overenskomsten at forlange - som den svenske
Regjering har gjort - indtaget i de ligelydende Love en Bestemmelse om, at hvis
300 Udenrigsministeren har meddelt en norsk Konsul en Forskrift, maa det norske
Konsulatstyre iagttage at det ikke giver Konsulen nogen dermed stridende
Ordre. Hvad har den svenske Regjering ment med dette? Hvis den virkelig har

ment at gjøre denne Bestemmelse ubetinget, vil det sige saa meget som, at endog
305 i Tilfælde hvor Udenrigsministeren ikke har Ret til at give vore Konsuler
Forskrifter, skulde vort Konsulatstyre, hvis Ministeren alligevel havde gjort det,
ikke have Adgang til at give Kontra-Ordre. Et sligt Krav fortjener intet andet
end ret og slet Afvisning. Denne norske Regjering har imidlertid velvillig
forudsat, at Bestemmelsen kun tager Sigte paa de Tilfælde, som er af helt eller
310 blandet diplomatisk Karakter, og hvor Udenrigsministeren derfor er Konsulens
Overordnede, men isaafald er Bestemmelsen helt overflødig, fordi det siger sig
selv, at Konsulatstyret i Sager af diplomtisk Karakter ikke maa blande sig ind i
Udenrigsministerens Omraade. Det er ganske unødvendigt at sige dette
udtrykkelig i Loven, det viser atter Mistillid til vor Loyalitet, som sandelig til alle
315 Tider har været stor nok ligeoverfor Sverige, og desuden har det hittil ikke
existeret nogen særlig Bestemmelse om denne selvsagte Ting. Hvorfor er det da
nu saa nødvendigt at fatte Lovbestemmelse herom?

Hvis en norsk Konsul kom til at gjøre sig skyldig i Overtrædelse, Forsømmelse
320 eller andre Forseelser, skulde det synes selvsagt, at det er hans norske
Overordnede som havde at behandle Sagen. Det er jo et udelukkende norsk
Anliggende. Hvad angaar det Sverige, om en norsk Konsul forser sig? Der er
heller ingen Grund til at antage at ikke vort eget Konsulatstyre med Kraft vilde
tage sig af Sagen. Det er i Tilfælde vort Land, som skades ved daarlig Opførsel af
325 en norsk Konsul. Tidligere har da heller ingen tænkt sig nogen anden Ordning,
end at det norske Konsulatstyre og den norske Regjering her havde at gribe ind.
Tvertimod fremgaar det af Konsulatkomiteens Betænkning, at den har tænkt sig
dette behandlet som et udelukkende norsk Anliggende, men alligevel gaar den
svenske Regjering hen og stiller Krav paa, at slige Tilfælde, om de maatte
330 indtræffe, skal behandles i sammensat norsk og svensk Statsraad eller endog i
ministerielt svensk Statsraad. Atter et Krav, krænkende for os, og udenfor, ja
mod Overenskomsten.

Endelig var det forudsat i Kommuniqueet og Decemberprotokollerne, at en
335 fuldstændig Udskiftning af Konsulatvæsenet skulde finde Sted. Ikke desto
mindre indeholder det svenske Forslag til ligelydende Love den Bestemmelse, at
fælles Konsulatvæsen skal vedblive at beståa f. Ex. i Stater hvor de forenede
Riger ikke har Gesandtskab - og det er ikke saa faa - samt ogsaa i enkelte andre
Tilfælde.

340

Jeg ser ikke rettere, end at der i alle disse Punkter ligger Forsøg paa at

tilintetgjøre en for begge Nationer ærefuld Aftale, og Dommen over denne
Handlemaade vil blive saa meget strengere fordi visse Ting tyder paa, at et Brud
345 længe har været planlagt.

Samtidig med Udfærdigelsen af Regjeringsprotokollerne i December 1903 blev
det bestemt, at hvert Rige for sig - dog under Samarbeide med det andet - skulde
udarbeide Forslag til Organisation m. v. af særskilt Konsulatvæsen. Paa norsk
350 Side blev strax en Komite nedsat i Henhold til Bestemmelsen, og fra dens Side
foreligger et fuldt færdigt Forslag, men det har ikke været den muligt at opnaa
det forspeilede Samarbeide, ganske enkelt af den Grund, at den svenske
Regjering slet ikke har nedsat nogen Komite og overhovedet, saavidt hidtil
bekjendt, ikke har foretaget noget Skridt for at opfylde Aftalen paa dette Punkt.

355 Men skarpest Lys kaster dog Lagerheims Afgang over den svenske Regjerings
Adfærd. Jeg kommer tilbage til dette Punkt, fordi en bør have det vel i
Erindring, og fordi det saa afgjørende viser Modsætningen mellem den Maade,
hvorpaa Forhandlingerne har været taget her og i Sverige.

360 Da Statsraad Stang ved nogle uoverveiede Ord i Stortinget gav Anledning til,
at der kunde opkastes Tvil om hans Forhandlingsvenlighed, og da Statsraad
Konow stillede sig selv i samme Forhold, reistes der i vor Presse et noget nær
enstemmig Krav paa, at disse Ministre skulde fjernes. Fuld Aabenhed, fuld
365 Ærlighed, lød det fra alle Kanter. Der maatte ikke engang kunne reises Tvil om
en Ministers Stilling til Forhandlingerne. Men ikke nok med det. Den
Omstændighed, at Regjeringen nølede i 11 Dage med at skille sig af med Stang
og Konow, var medvirkende til Regjeringens Nederlag ved Valgene.

370 Nu mere end nogensinde har vi Grund til at være tilfreds med vor Holdning
dengang, thi den grælle Modsætning mellem denne vor Holdning og den
svenske Regjerings Forhold til Lagerheim øger vor moralske Ret og styrker vor
Position i denne Sag - ikke mindst udad. Vi lod de Ministre falde, om hvis
Forhandlingsvenlighed der kunde reises Tvil. Bostrøm derimod tvang netop
375 den Minister ud, om hvis Forhandlingsvenlighed der ikke var Tvil.

Er det da underligt, at der dæmrer hos os en Følelse af, at den svenske Regjering
med aabne Øine har forsøgt at gaa fra en Aftale, som selvom den ikke havde
været klar i Ord, ligefuldt, efter alt hvad der er foregaaet, burde have forpligtet
380 den til at sætte hele sin Autoritet, sin Stilling ind paa at føre denne Reform

igjennem overensstemmende med vort Krav og vor Ret. Dertil er Spørgsmaalet -
efter den lange Kamp, som er gaaet forud, og efter al den Uhygge det har spredt
om sig - stort nok, men den svenske Regjering har foretrukket at redde sig selv
385 skjønt den dermed maa give Afkald paa et rettænkende Folks Agtelse. Det er
sjelden let at forudsige, hvad Historiens Dom vil blive, men jeg forestiller mig, at
en ikke fjern Eftertid med uforstilt Forbauselse vil læse om Konsulatsagens
Historie og den seige Fasthed og Energi som det officielle Sverige har lagt for
Dagen i Kamp mod en Reform som forretningsmæssig seet er saa uvæsentlig for
390 Rigernes Existens og Fremtid.

Imidlertid forekommer det mig, at vi ikke har Tid til at vente paa enten
Historiens Dom eller den i saa mange Aar bebudede demokratiske Udvikling i
Sverige. Særlig den del af Sverige, som repræsenteres af Førstekammer har længe
395 krævet et fuldstændigt Unionsopgjør. Jeg tror, at vort Folk nu enstemmig vilde
votere for denne Plan, om end paa andre Præmisser og i en anden Hensigt end
Førstekammmer-Sverige, men inden jeg gaar over til nærmere at begrunde dette,
vil jeg nytte Leiligheden til at protestere mod enkelte Udtalelser om, at der
skulde være Landesorg i Norge nu. Det er ingen Sorg her i Landet. Det har avlet
400 Bitterhed, vi har kanske følt det som noget af en Ydmygelse, at vi heller ikke
denne Gang, har kunnet føre vort retmæssige Krav igjennem, og den svenske
Regjerings Optræden har affødt en Harm, som Unionens Historie neppe har
seet Mage til - men nogen Landesorg er der ikke - ikke engang nogen
Nedstemthed - og om der er, opveies den tifold af den Glæde, vi føler over, at vi
405 nu staar samlet og enige, og over den Lysning, som de sidste Tidens
Begivenheder har kastet over Landet. Thi i denne Lysning har vi alt klart for os
vort nye Maal, - et Maal som kanske blir af de lange, af dem, som Dagens Krav
muligens kan overskygge, men som ved sin egen iboende Kraft dog tilsidst vil
trænge igjennem.

410

Jeg mener Unionens Opløsning.

Det er mit Ønske at undgaa Partipolitik i Aften, men det maa være mig tilladt at
sige, at for alle os, som har sluttet os til det konservative Partis Politik, - har
415 Unionen været en særlig Kilde til Skuffelse. Høire har indtil sidste Valg med en
enkelt Undtagelse gaaet fra Nederlag til Nederlag, og Grunden hertil har
sandelig ikke været den at dette Parti har slaaet Kjede til Vern om Grundloven
og de faa Garantier vor Forfatning frembød mod et vilkaarligt
Klasseherredømme. Ingen tviler om, at det tidligere radikale Parti har kunnet

føre sin hele Række af Reformers igjennem ikke paa Grund af Reformernes eget Værd eller Deres Skikkethed for norske Forhold, men alene ved Hjælp af og i Ly af Unionen.

425 Jeg gjør Strax den Bemærkning, at naar man nu her i Landet fra Regjeringens Chef og nedover peger paa en Afvikling af Fællesboet for om muligt at finde nye Former for Samarbejde, forudsætter vi alle en mindelig, en venskabelig Afvikling. Det staar for os som aldeles utænkeligt, at det svenske Folk skulde ville fremtvinge en Opretholdelse af den nuværende Statsforbindelse, hvis vort
430 Folk virkelig kræver dens Afløsning i Mindelighed. Intet Feilgreb vil derfor være større, end om vi nu hidser Stemningen op til Uvenskab med Naboriget, eller om vi lader os forlede til Demonstrationer af nogen Art enten ligeoverfor det eller overfor det fælles Kongehus. Selvbeherskelse og Loyalitet er af de Dyder som altid har udmerket vort Folk. Vi vil i saa Henseende følge vore Fædres
435 Exempel.

Storsvenske Røster, der lød til os over Grændsen, svenske Overgreb, Planer om Tvangsrevision m. v. har atter og atter ydet Høires Modstandere en fortrinlig Støtte ogsaa i den indre Politik. Det er forstaaeligt, at det ældre Høire, som er
440 vokset op sammen med Unionen i dens fredeligere Perioder, ikke i fuldt Maal hidtil har kunnet dele den brendende Utaalmodighed, som deres yngre Meningsfæller i stadig stigende Grad har følt over de unionelle Forhold og over de svenske Overhøiheds-Lyster, der dukker op saa livskraftige som nogensinde hver Gang, vi indbilder os, at de for stedse er slumret hen. Men en Gang maa
445 selv de oprigtigste norske Unions-Venners Taalmodighed have en Ende, og mig forekommer det, at om nogensinde et Parti har havt Føie til at rope ud et «Ouo-usque tandem», maa det være det norske Høire ligeoverfor Unions-Fæller. Derfor bør det ikke forundre, om man nu faar se det konservative Parti i forreste Række blandt vore Partier, naar de inden kort eller længe kræver Unionens
450 Opløsning.

Jeg overser ikke den store, kanske afgjørende Betydning, Foreningen har havt for Norge i de første, vanskelige Tider efter 1814. Men deraf flyder ikke, at den altid vil vedblive at være til Velsignelse. Og da den ikke mere end andet
455 Menneskeverk betegner noget evigt og uforanderligt, maa det være tilladt at drøfte, om den nu længere kan kaldes nyttig og hensigtsmæssig for vort Land. Herimod kan det ikke indvendes at Unionens Opløsning strider mod Grundloven, for Grundloven var ikke mere end Unionen Maalet for vore

460 Fædres Bestræbelser. De var alene de Midler hvorved Landets Fremtid den Gang
antoges bedst sikret og dets Velfærd i det hele bedst tjent; men fra det Øieblik,
det erkjendes, at Unionen ikke længere er noget brugbart Middel i saa
Henseende, er det vor Ret og tillige vor Pligt mod os selv med alle fredelige
Midler at søge tilveiebragt en Adskillelse.

465

Herpaa er det da, vi nu maa rette vore Bestræbelser.

Der har tidligere været dem, som har ment, at Norge ikke evner at staa alene.
Intet berettiger til en saadan Antagelse, og den er sikkert nok nu døet ud. Jeg vil
470 ogsaa sige, at skulde dette Folk enten ikke evne at staa alene, eller blot selv tro, at
det ikke magtede saavidt, er det uværdigt til i nogen Form - enten udenfor eller
indenfor Unionen - at føre nogen Tilværelse som selvstændig Stat. Men ikke
nok med det - under den samme Forudsætning maa jeg ogsaa spørge, med
hvilken Ret har vi da reist Kravet paa fuld Ligestilling i Unionen? Dette Krav -
475 dette historisk seet selvsagte Krav, som alle norske Borgere uden Undtagelse har
sluttet sig om, - har vel ingen tænkt sig gennemført ligeoverfor Sverige,
medmindre vi ogsaa materielt havde en helt selvstændig og uafhængig Nations
Ret. Ved dette Punkt ligger forresten noget af en Undskyldning for Svenskerne,
- de har kanske altfor længe havt Grund til at tro, at Norge var saa afhængig af
480 Unionen og Sverige, at vi tilslut ikke vilde vove nogen Indsats for vore Krav. Det
er paa Tide at gjøre det af med denne Indbildning.

Men saa peger man paa Rusland. Om vi end til daglig ikke har Unionen behov,
siger nogle, maa dog den overhængende Fare fra Øst, som før eller senere vil
485 blive aktuel, holde Norge og Sverige sammen. Og dette har altid forekommet os
at være et tungt veiende Argument. Det taber imidlertid adskillig i Værdi, naar
vi ser hvorledes Ruslands Nabo, Sverige, sætter Tingene paa Spidsen i de
unionelle Forhold som om der aldeles ikke existerede nogen Fare udenfra. Og
dog skulde vel Sverige fremfor noget Land have Grund til at være vaagen
490 ligeoverfor det Naboskab. Jeg vover imidlertid ikke at benegte, at svensk Politik
ogsaa paa dette Punkt er forbausende kortsynt, og at «For sent» kanske vil blive
de to Ord, hvormed svenske Statsmænds Handlinger helt i sin Almindelighed
kan karakteriseres; men hvad jeg vover at hævde, er dette, at vi udenfor Unionen
neppe vil blive saa hyppig foruroliget som vi i det sidste er bleven det indenfor
495 den.

Jeg kommer her til et Forhold som har berørt alle Unionsvenner paa denne Side

af Kjølens smerteligere end noget andet, som har røkket ved Unionens
500 Grundpiller, knækket Tilliden til den og til vort Nabofolks Brodersind, og som
det i Sandhed kræver den største Selvbeherskelse at drøfte lidenskabsløst.

Der er klarlig ett Vilkaar ialfald, uden hvilket det ikke er muligt at fortsætte
Foreningen med Sverige - det Vilkaar at vi aldrig skulde behøve at frygte
505 Vaabenmagt. Det har ogsaa altid været indprentet os, det hører ligefrem til vor
Barnelærdom, at paa det Punkt kunde vi føle os trygge. Af Unionens
Velsignelser var det den største, at den sikrede Freden i Norden, og i
Foreningens Lovprisning forsaavidt deltog vi alle.

510 Men ingen vil modsige at ogsaa dette har været og er en Illusion. Vi har ikke
glemt Situationen i 1895, og vi maa sørge for, at vi aldrig glemmer den, saalænge
Unionen bestaar, - vi glemmer ikke, at mægtige Kræfter i Sverige den Gang
beredte sig paa med Vaabenmagt at fremtvinge en Revision. Det skeede ikke,
det er saa, og det er troligt, at det ikke vilde lykkes at bringe det svenske Folk til
515 en saadan Grad af Vanvid, men paa den anden Side er det hidtil ikke med noget
afgjørende Vidnesbyrd godtgjort, at ikke selve de militære Autoriteter holdt alt i
Beredskab med den Eventualitet for Øie, at det skulde være hvad et krigsgalt
Parti kaldte «nødvendigt» at fremme en Tvangsrevision. Og var først
Lidenskaberne komne i Kog over en passende Blanding af Overhøiheds-Lyst og
520 «ärörrike minnen», tør ingen bestride Muligheden af, at det kunde have lykket
at fremme endog saa troløs en Plan.

Jeg reserverer mig udtrykkelig mod at tillægge det svenske Folk som saadant, for
hvilket vi alle den Dag idag nærer stor Respekt, slige Hensikter, men for os er
525 Bevidstheden om, at Nationen tæller mægtige Kræfter, som ikke er fremmede
for Tvangstanken, fuldkommen nok til at føle os utrygge i vort eget Hus.

Dette har enda ikke været den eneste Gang, at Situationen har tilspidset sig,
indtil det Punkt, at ansvarlige Politikere har maattet regne med enhver
530 Mulighed. For to Aar siden, da Konsulatforhandlingene under Ministeriet
Blehr holdt paa at strande, hvorledes sneg da ikke Rygterne sig atter fra Hus til
Hus over hele Landet, saa ingen Mand turde se det nye Aar i Møde med glad
Fortrøstning?

535 Og nu igjen! Vel er det saa at ingen nu for Alvor tror paa Muligheden af Krig
mellem Landene, men saa vanskelig ligger ialfald Veien for os, at ingen længere

tør tage den Frase i sin Mund, at i Unionen ligger den bedste Garanti for
Freden.

540

Det er umuligt for os at fortsætte Samlivet paa dette Vis. Og vil desuden vor
Stilling ikke i Virkeligheden være tryggere, om vi kunde opnaa en mindelig
Opløsning af Unionen?

545 Jo mindre vi har felles med Sverige, desto bedre.

Jeg siger ikke dette i den Forstand, at al Skyld for Uvenskab og Trætte ligger hos
Svenskerne. Det tør nok være, at vi har visse sære Egenskaber, mange Kanter,
som gjør os vanskelige at leve i Hus med; men dette blir bare et Argument mere
550 til Støtte for den Betragtning, at begge Lande vil være lykkeligst uden en Union,
i hvilken den ene Fælle med naturmæssig Nødvendighed paa et eller andet
Punkt maa være eller i det mindste føle sig ringere end den anden, selvom
fuldstændig Jevnbyrdighed i Institutioner og Repræsentation udad lod sig
gjennemføre.

555

Det fik endda gaa med et evindeligt Unionskjegl, hvis Foreningen bragte os
væsentlige økonomiske Fordele, men Ulykken er jo, at der gennem Opsigelsen
af Mellemrigsloven er sørget for, at heller ikke paa dette Omraade er Unionen af
særdeles Betydning for os. Mellemrigslovens Opsigelse har været kaldt det
560 største Feilgreb i unionel Politik siden 1814. Statsminister Bostrøm har
Ansvaret for den, og han har kanske ønsket ved at frembringe et Brud i
Konsulatforhandlingerne at bringe den ned til at blive det næst-største. Hvorom
alting er, lykkedes det ved Mellemrigslovens Opsigelse, som alene kunde være
dikteret af den mest vidtgaaende Egen-Interesse, at rykke væk Foreningens
565 økonomiske Basis; men den Ting er vel sikker nok, at det økonomiske Baand er
det sterkeste i Statsforbindelser. Mellemrigslovens Historie er imidlertid saa vel
kjendt, at det ikke er nødvendigt at dvæle nærmere ved den, og jeg nævner den
kun for at fuldstændiggjøre Billedet af, hvorledes svensk Politik Skridt for
Skridt, man kunde fristes til at tro systematisk, har nedbrudt Tilliden til og
570 Troen paa Unionen.

Det er let at bryde ned, vil De sige, og om Unionen opløses, hvad saa?

Denne Bemærkning er fuldkommen beføiet, især om den rettes mod Sverige,
575 men jeg vil for det første svare, at naar jeg i Aften har udtalt mig som skeet, er

det naturligvis ikke, fordi jeg tør give noget Raad, men fordi jeg tror, Tiden og Omstændighederne ikke blot berettiger, men ogsaa forpligter til at give Udtryk for en Stemning, som Mand og Mand imellem inden alle Partier gjør sig saa
580 sterkt gjældende. De bør nu vide i Sverige, at Unionen er løst i vore Sind, ikke ved noget Underhaands-Arbejde her, thi vor Unionsvillighed har neppe nogensinde været større end efter den Overenskomst, som bragtes os ved Kommuniqueet, men Unionen er løst ved alt det, som er skeet i den unionelle Politik fra svensk Side, særlig fra Tvangsrevisionen fra 1895 og til Bruddet i
585 Konsulatforhandlingerne, deri indbefattet Mellemrigslovens Opsigelse. Dette har aabnet vore Øine for Gagnløsheden af og for Utrygheden, ja Faren i Unionen, samtidig som det har vist os, at skjønt vi intet opnaar, holder det vore Kræfter bundne paa nær sagt alle Omraader.

590 Og dette er det andet, jeg vil svare dem, som maatte anke over, at vi nu bryder med et gammelt Bygverk. Det er saa ofte nødvendigt at rive ned simpelthen for at skaffe Plads. Og vi maa nu se til at skaffe os Tid og Albuerum til at skjømte vore egne Affærer.

595 Hvad er her ikke at bøde paa? Paa hvor mange Omraader trænger vi ikke et Opgjør os imellem? Men hvem har Tid til uden leilighedsvis at bekymre sig om Kirke- og Skolestriden? Hvem tænker paa Maalsagen? Mon ikke Embeds- og Ombudsverket, offentlige og kommunale Institutioner trænger til at reformeres? Og er Socialismen ikke bleven en Magt i vort Samfund næsten uden
600 at vi har anet det?

Endda sværere Opgaver venter os paa det økonomiske Omraade. Folkeforsikringen er endnu uløst, vore Statsfinanser vil i lang Tid kræve den største Opmerksomhed og vore forenede Anstrengelser, Skatteforholdene maa
605 revideres, og i nær sagt alle Grene af vort Næringsliv er der Plads for Reformer og Fremskridt, som den alt opslugende Unionstrætte nu hverken giver Syn for eller Tid til.

Og endelig vil jeg svare dem, hos hvem et Arbejde for Unionens Opløsning
610 volder Bekymring, at der er al Grund til at tro, at først naar Unionen ikke er mere, vil Tiden være inde til et frugtbart Samarbejde med Sverige saa vel som med Danmark. Naar intet saadant Forbund eksisterer længere, at et af Rigerne nødvendigvis i et eller andet Forhold maa være det ringere, og der overhovedet ikke mere frembyder sig nogen Anledning for Overhøiheds-Lyster, først da er

Tiden inde til at haabe paa et ret og slet Forsvarsforbund, og da turde ogsaa være kommen det rette Øieblik for økonomisk og andet naturlig Samarbejde mellem beslegtede Folk, som Unionen selv nu synes at umuliggjøre.

- 620 Til alt dette kommer saa sluttelig den afgjørende Forskjel mellem os og Sverige i Forretnings-Interesser, i Folkekarakter, i politiske Seder og Skikke. Vi søger med alt vort vestover, vi føler os i Tænkesæt beslegtede med Engelskmænd og Skotter, vi beundrer disse Nationers Frihed og Selvbestemmelsesret og den Maade hvorpaa de bruger disse Goder, og fremfor alt staar for os britisk
- 625 Ordholdenhed som Idealet.

- Dette er da, mine Damer og Herrer, i Korthed de Betragtninger, eller om De vil, de Stemninger som, saavidt jeg skjønner, har ledet til, at vor Unionsvenlighed er ifærd med at veires hen. Lad os tage op et Arbejde for en mindelig Opløsning af
- 630 Unionen! Det vil smerte mange, men jeg vover at tro, at Straalerne fra den gryende, fulde Uafhængigheds Dag for Norge snart vil fjerne Resterne af de unionelle Illusioners Snedække. Unionens Historie i 90 Aar har lært, at Norge og Sverige ikke passer sammen. Vel, saa lad os skilles! i Venskab.

- 635 ["i Venskab" er tilføyet med blyant. Hvorvidt de to ord bare er tenkt og tilføyet, men ikke uttalt under foredraget, er ikke bragt på det rene.]

Kilde

Sverre Hartmann (red): Det norske Studentersamfunds skrift til minne om 1905. Oslo 1955, s. 23-41.

640

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/ud-af-unionen>

645

650